

PRIMORSKI ali SREDOZEMSKI SVET

(Ob pomoči prvega zemljevida pobarvaj na drugem zemljevidu Slovenije primorski svet.)

(Na tem zemljevidu označi/pobarvaj glavna mesta primorskega svet)

LEGA: JZ Slovenije

Obsega pokrajine, ki so pod vplivom **sredozemskega podnebja**. Sredozemsko podnebje je **podnebje** z milimi **zimami** brez snega (redko sneži) in vročimi **poletji**. To se dogaja zaradi vpliva morja: morje se segreva / ohlaja počasneje kot zrak.

PRIMORSKE POKRAJINE

kraške pokrajine

- => apnenčasto/kamnito površje- malo vode in zemlje > ovce, koze
- Kras = uravnana planota (gozd)

nekraške pokrajine

- => gričevja – vinogradništvo in sadjarstvo
- slovenska obala/Koprsko primorje
- Goriška Brda
- Brkini
- Vipavska dolina

PRIMORSKA OBALA

Slovenska obala je dolga **47km**.

Obala je:

- **nizka**, kjer se reke izlivajo v morje;
- **visoka in strma**;
- razčlenjena v **polotoke** in **2 večja zaliva (Piranski in Koprski zaliv)**. Sedaj nimamo več nobenega **otoka**, nekoč pa smo imeli dva (del med otokom in celinskim ozemljem/kopnim so zasuli in tam sta nastali mesti Koper in Izola).

OBMORSKA MESTA:

- ANKARAN
- KOPER:
  - staro srednjeveško mesto;
  - kulturno, izobraževalno, prometno in industrijsko središče Primorske.
  - Luka Koper je edino slovensko tovarno pristanišče.
- IZOLA: staro srednjeveško mesto z ladjedelnico
- STRUNJAN
- PIRAN: staro srednjeveško mesto
- PORTOROŽ: najbolj turistični kraj (hoteli, restavracije, športni objekti, urejena kopališča)

Vasi in stara mesta imajo značilno podobo primorskih naselij. **Hiše so zelo blizu skupaj. Starejše hiše so zidane iz kamnov. Strehe so položne.**

To ozemlje je gosto poseljeno.

Tu živi tudi **italijanska manjšina > dvojezičnost**.

GOSPODARSKE PANOGE:

a) danes:

- **turizem**,
- **promet**: morski – pristanišče Luka Koper in letalski - manjše letališče Portorož
- **oljke** > olivno olje,
- **vinogradništvo** (rdeča vina);
- **sadjarstvo** (kaki=
- **gojenje zelenjave** (paradižnik, blitva, jajčevci/malancani, brokoli, beluši/šparglji, artičoka, paprika)

b) nekoč:

- **ribolov**,
- **solinarstvo**: Sečoveljske soline in Strunjanske soline spadajo pod **krajinski park (to je zavarovano območje, v katerem si prizadevamo ohraniti ravnotežje med naravo in človekovimi dejavnostmi)**.

PRIMORSKE POKRAJINE V NOTRANJOSTI

ZNAČILNOSTI:

- **apnenec** > kraški pojavi
- Proti notranjosti se zmanjšuje vpliv morja, krepi pa se **burja**. To je suh, mrzel in sunkovit **veter**, ki piha iz SV strani proti morju. Burja piha čez vse leto, predvsem pa **pozimi**. Moč burje je tolikšna, da lahko lomi drevje, odkriva strehe in prevrača avtomobile na cestah. Kjer je burja zelo močna, je mogoče videti poševno rastoča drevesa. Hiše na privetrni strani nimajo oken, strehe pa obtežijo s kamenjem, da jih burja ne razkrije.

ZANIMIVOSTI O BURJI: ni potrebno zapisati v zvezek Lahko traja od nekaj ur (prevsem poleti), nekaj dni, pa vse do teden ali dva (predvsem pozimi). Hitrost burje je najmočnejša pri Ajdovščini, kjer je njena povprečna hitrost 19,5 km/h, povprečna moč sunkov skoraj 95 km/h, najvišja izmerjena hitrost pa je bila 170,6 km/h. V Ajdovščini se lahko letno pričakuje več kot dvajset dni s sunki burje z nad 20 km/h. V Vipavski dolini sunki presežejo 200 km/h.

Nastane takrat, kadar se zaradi razlike med višjim zračnim pritiskom nad celino in nižjim pritiskom nad morjem, hladnejši ter gostejši zrak kot nekakšen slap preliva prek grebenov visokih kraških planot Trnovskega gozda, Nanosa, Hrušice, Javornikov in Snežnika na primorsko stran. Hitrost burje je odvisna predvsem od razlik v temperaturi zraka na obeh straneh gorskih pregrad, od višine padca vetra ter izoblikovanosti površja, ki lahko usmerja njene zračne tokove in s tem krepi ali slabi njeno moč. Njena hitrost se zmanjšuje z oddaljevanjem od pobočij, vendar se njeni vplivi čutijo še daleč od kraja nastanka.

Valovite opečnate strešnike, imenovane korci, morajo dodatno obtežiti s kamenjem, kar daje streham nenavaden, arhaičen videz. K sreči je na območju Vipavske doline in Krasa sneg redek, kajti na Postojnskem in Pivškem sicer nekoliko šibkejša burja v času sneženja dela hude zamete, ki so velika, včasih nepremostljiva prometna ovira, ne le na cestah, ampak občasno celo na železnici.

PRIMORSKE POKRAJINE V NOTRANJOSTI:

- **Kras:**
  - zaradi kraških značilnosti so slabi pogoji za življenje - ni vode in zemlje (v vrtačah)
  - drobnica – ovce, koze
  - kobilarna Lipica
  - pokrajino zarašča drevje
  - ljudje so zaposleni v industriji in storitvenih dejavnostih
  - mesto Sežana
- **Goriška Brda:**
  - prebivalci Goriških Brd se imenujejo Brici
  - vinogradništvo in sadjarstvo (**češnj**e, breskve, marelice, hruške, kivi, slive, fige)
  - Medana
- **Brkini:**
  - najvišja primorska pokrajina > manjši vpliv morja
  - dolina reke Reke spada tudi k primorskemu svetu
  - kmetijstvo: živinoreja, sadjarstvo, nekaj vinogradništva
  - večina ljudi je zaposlenih v drugih dejavnostih
  - Ilirska Bistrica je pomembno prometno središče
- **Vipavska dolina:**
  - reka Vipava
  - kmetijstvo: poljedelstvo, vinogradništvo, sadjarstvo, razvita je tudi industrija
  - Ajdovščina, Vipava, Nova Gorica

GOSPODARSTVO V PRETEKLOSTI IN ŠEGE

GOSPODARSTVO:

- **trgovina: sol, vino, olivno olje** -> tihotapstvo, ker bi morali ljudje plačevati visoke mitnine (= plačilo za trgovsko blago, ki so ga morali plačati trgovci ob vstopu v mesto). Spomni se za zgodbo o Martinu Krpanu, ki je tihotapil sol.
- **tovorništvo in prevozništvo**, saj so glavne trgovske potekale med notranjimi kraji in primorskimi mesti, kamor so trgovci z ladjami po morju pripeljali blago iz drugih dežel.
- **železnica Dunaj-Trst** iz leta 1857 je povzročila propadanje tovorništva in prevozništva ter trgovanje v slovenskih primorskih mestih, saj se je ves promet usmeril v Trst. Ljudje so iskali **zaposlitev v železnici ali tržaškem pristanišču** ali pa so se **izselili v tujino** (»s trebuhom za kruhom« v Ameriko, Argentino, Avstralijo).

ŠEGE:

- **škoromati** (značilni pustni liki): škoromat je oblečen v ovčje kože, okrog pasu ima kravje zvonce, nosi bele platnene hlače in do kolen segajoče rdeče nogavice, v roki ima pastirsko palico, ki je okrašena s suhimi rožami iz papirja in barvnimi trakovi bele, rdeče in modre barve.
- **kmečka noša**: ženske so čez dolgo belo srajco imele oblečen dolg rjav brezrokavnik. Peče (naglavne rute) so bile bogato vezene, usnjene opanke pa so kasneje zamenjali čevlji. Moška noša je bila podobna kot v Alpskem tipu, le da so bile dokolenske hlače široke.

HRANA:

- **kraški pršut** (svinjski stegne, ki se celo leto suši na zraku/burji),
- **ribje jedi**,
- **polenta**,
- **zelenjavne jedi**,
- **jota** (enolončnica s kislim zeljem ali/in repo, fižolom, krompirjem in prekajenim mesom),
- **pašta fižol** (enolončnica s fižolom, čebulo, mleto rdečo papriko, paradižnikovo mezgo, šunko in mararoni),
- **mineštra** (enolončnica z makaroni, klobaso ali šunko, fižolom, zelenjavo in česnom),
- **kraške krvavice** (svinjsko meso, kri, bel kruh, kuhana jabolka, rozine, pinjole, sladkor, sol, poper, majaron),
- **budle** (koruzni cmoki s slanino ali ocvirki),
- **olive**,
- **pinije**,
- **osmice** (Vinotoč, v katerem je kmet prodajal svoje vino brez davka osem dni v letu, je dobil ime **OSMICA**. Da bi označili, da poteka osmica so uporabili šop bršljana, imenovan »fraska«, ki so ga pritrdili na vhodna vrata. Pravica točenja vina izvira iz leta 1519 – 1555. Leta 1784 je bila ta pravica uzakonjena).

ZANIMIVOSTI:

- Iz kobilarne Lipica izhajajo konji **lipicanci**. Odrasli konji so največkrat bele barve, manjkrat rjave in črne, mladiči pa temne barve. Primerni so za klasično dresurno jahanje ter vožnjo lahkih vpreg.
- **Trabakula** je ladja/jadrnica z dvema jamboroma za prevoz soli.
- **Znanstveni/strokovni izraz »kras«** je poznan po celem svetu in pomeni površje s kraškimi pojavi.